
Ji'a Ramadaanaa

Maqaa Rabbiin akkaan mararfataa, Rahmata godhaan jalqaba. Faarun hundi Rabbiif haa ta'u. Isa faarsina, araarama, gargaarsa fi qajeelcha Isuma kadhanna. Sharrii nafsee teenya fi badii hojii keenyaa irraa Isaan tiikfaman. Nama Rabbiin qajeelche eenyullee isa hin jallis, nama Rabbiin jallinna keessatti dhiise eenyullee isa hin qajeelchu. Dhugaan gabbaramaan Rabbiin malee akka hin jirree fi Muhammad gabrichaa fi ergamaa Isaa ta'uu ragaa nan baha. Nageenyi fi rahmanni Rahmaan Nabi Muhammadi fi aali isaa irratti haa jiraatu.

إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرٍ مَا نَوَى،

“Dhugumatti hojiwwan hunduu niyyaani. Nama hundaafu wanta niyyate qofatu isaaf jira.” [Sahih al-Bukhari 1](#)

Barruu bara darbee walitti funaanun hanga humna kootitiin dubbistootaaf dhiyeessuf yaale jira. Barruuleen kunniin sammubani.com irratti kutaa kutaan kan maxxanfamaa turaniidha. Barruun tuni waa'ee ji'a Ramadaanaa guutuu of keessaa qabaachu baattus qabxiilee ijoo kitaabban fiqhi wabii godhachuun dhiyaatte jirti. Dogongoraa argitanii fi yaada yoo qabaattan, na qunnamuu irraa duubatti hin harkifatinaa.

Email: sammubani@hotmail.com

Facebook: www.facebook.com/jireenyabadhaatu/

Wordpress: <https://sammubani.wordpress.com>

Website: www.sammubani.com

QOPHII RAMADAANAA

"Akka lugaatti sooma jechuun wanta tokko irraa of qabuu fi hidhuudha. Fakkeenyaf dubbiir irraa, nyaata irraa fi kkf irraa of qabuu danda'udha. Akka shari'aatti sooma jechuun fajrii (subii) irraa eegalee hanga aduu seentutti wantoota sooma balleessan irraa of qabuudha. Asitti wanta biraatif kan soomu osoo hin ta'in niyyaan isaa Rabbiin gabbaruuf ta'uu qaba. "

Qoodamiinsa soomaa

Soomni bakka lamatti qoodama. Isaaniis;

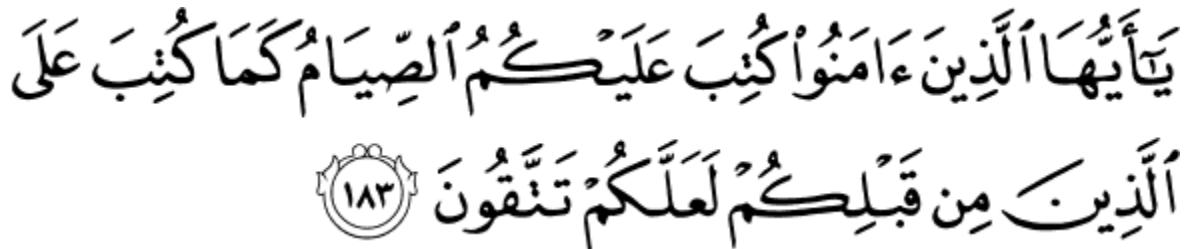
1. Sooma waajibaa (dirqamaa) fi
2. Sooma taxawwu'a (sooma fedhii fi dirqama kan hin taane)

Sooma dirqamaa fi gosoota isaa: soomni dirqamaa bakka saditti qoodama. Isaaniis:

1. Yeroo isaatin dirqama kan ta'e. Kuni sooma ji'a Ramadaanati.
2. Sababa isaatin dirqama kan ta'e. Kuni sooma kaffaaraa. Fakkeenyaf, namni tokko guyyaa adiin ji'a Ramadaanaa keessa niiti isaa waliin yoo wal qunnamti saalaa raawwate, ji'a lama wal duraa duuban soomu qaba. Kuni kaffaraadha.
3. Sooma namni tokko mataa ofii irratti dirqama godhu. Kuni sooma nazrii (qodhaa, waadaa seenu). Fakkeenyaf, Rabbiin kana yoo naaf godhe, Isaaf jedhe guyyaa kudhan nan sooma jedhanii ofirratti dirqama gochuu (waadaa seenu).

Sooma ji'a Ramadanaa

Soomni Ramadaanaa nama Musliima ta'e, umrii saalfanna gahe, aaqila ta'ee, iddo jirenya jiraatu hunda irratti dirqama. Soomni harkaana (utubaalee) Islaamaa keessaa tokkoodha. Qur'aanni, Sunnaa fi waligalteen ummataa dirqama ta'uu isaa ni agarsiisu. Rabbiin (subhaanahu wa ta'aala) ni jedha.

"Yaa warra amantan! Akka isin Rabbiin sodaattaniif jecha soomni akkuma warra isiniin duraa irratti barreefametti (dirqama ta'etti) isin irrattis barreefameera (dirqama ta'eera)." Suura Al-Baqaraa 2:183

Barreefamni armaan gadi gabaabinnan kitaaba 'Majaalisu shahru Ramadaan' irraa fudhatame.

Fadlii (Gaarummaa,tola, faaydaa) Ji'a Ramadanaa

Beekaa yaa obboleyyan kiyya soomni caaltu ibaadaa keessaa tokko, fadlii soomaa ilaachise hadiisni baay'een dhufe jira. Fadlii soomaa keessa tokko Rabbiin sooma

ummata hunda irratti barreesse jira, isaan irratti dirqama godhe jira. (Aaya armaan olii ilaala).

Fadlii soomaa ji'a Ramadaana keessaa kan biraa araarama cubbuuti fi haaqamu badiitif sababa ta'a. Ergamaan Rabbii (SAW) akkana jedhan:

مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا عُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَنْ قَامَ لِيَلَةَ الْقُدرِ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا عُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ

"Namni iimaananii fi ihtisaaban Ramadaana soome, cubbuun isaa kan darbee ni araaramamaaf. Namni iimaana fi ihtisaaban Leylatul Qadr dhaabbate, cubbuun isaa kan darbee ni araaramamaaf." *Sahih Muslim*

Iimaanan yommuu jedhu- Rabbitti amanee, mindaa Rabbiin gabroota gaggaarii Isaatif qopheessetti amane (Jannatatti amanee), dirqama soomaa jibbe osoo hin ta'in gammadee fi ihtisaaban namni soome yookiin Leylatul Qadrii dhaabbate, cubbuun isaa ni araaramamaaf.

Ihtisaaban yommuu jedhu immoo mindaa Rabbii barbaade fi kajeele hojii gaarii kana hojjataa malee na argaaf ykn beekamtiif ykn kabajaaf ykn faarufi ykn qabeenyafi miti. Hojii gaarii hojjatu hunda Rabbiin irratti herreegata, mindaa hojii gaggaari nama irraa osoo hin ta'in Rabbiin irraa eeggata.

Hojiin kheeyrii (gaggaariin) nuti hojjannu hundi kanniin lamaan irra naanna'u qabu.

Abu Hureeyran (RA) akka gabaasanitti Ergamaan Rabbii (Salallahu Aleyh wasallam) akkana jedhu:

الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ وَالْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ وَرَمَضَانُ إِلَى رَمَضَانَ مُكَفَّرَاتٌ مَا بَيْنَهُنَّ إِذَا اجْتَبَبَ الْكَبَائِرَ

"Salaanni shanan, Jum'aa irraa jum'atti, Ramadaana irraa Ramadaanatti cubbuu isaan jiddu raawwatamaniif kaffaaradha yoo namtichi badii gurguddoo irraa fagaate." (*Sahih Muslim*)

Kaffaaraa-jechuun cubbuu/badii namarraa harcaasu

Asitti wanti dagatamuu hin qabne namtichi badii gurguddoo kan akka zinaa, hanna fi kkf irraa yoo fagaatedha. Badii gurguddoo akkanaa yoo raawwate tawbaa dhugaa isa barbaachisa. Yoo dhugaan tawbate badiin isaa ni araaramamaaf.

Fadlii soomaa keessa tokko mindaan isaa lakkofsa murtaa'an kan daangefame miti. Kana irra, nama soomuf mindaan isaa herreega (hisaaba) malee isaaaf kennama. Sahih Al-Bukhaari fi Musliim keessatti akka Abu Hureeyran gabaasanitti, Ergamaan Rabbii (SAW) akkana jedhan:

قَالَ اللَّهُ كُلُّ عَمَلٍ أَدَمَ لَهُ إِلَّا الصِّيَامُ، فَإِنَّهُ لِي، وَأَنَا أَجْزِي بِهِ. وَالصِّيَامُ جُنَاحٌ، وَإِذَا كَانَ يَوْمُ صَوْمٍ أَحَدُكُمْ، فَلَا يَرْفَثُ وَلَا يَصْنَعُ، فَإِنْ سَبَّهُ أَحَدٌ، أَوْ قَاتَلَهُ فَلَيْقُلْ إِنِّي أَمْرُوا صَانِمٌ. وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيدهِ لَخُلُوفُ فِيمَا الصَّائِمُ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ، لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ يَفْرَحُهُمَا إِذَا أَفْطَرَ فَرَحٌ، وَإِذَا لَقِيَ رَبَّهُ فَرَحٌ بِصَوْمِهِ"

"Rabbiin ni jedhe: 'Hojii ilmaan Aadam hundii mataa isaatif, sooma malee. Soomni Anaafi. Anatu isaan (sooman) mindaa kafalaaf.' Soomni (ibidda irraa yookiin cubbuu hojjachuu irraa) gaachana yookiin eeggumsa. Isin

keessaa guyyaa sooma isaa, namni tokko jecha fokkuu dubbachuu hin qabu, iyyuu fi mormii baay'isuu hin qabu. Namni tokko isa yoo arrabse yookiin loleen,akkana haa jedhu 'Ani nama soomu.' Rabbii harka Isaa nafseen Muhammad jirtuun kakadhe! Fooliin badaan afaan nama soomuu keessaa bahu Rabbiin biratti foolii misk caalaa urgaa'adha. Nama soomuf gammachuu lamatu jira. **1.Yeroo soomu hiiku ni gammada. 2.Yeroo Gooftaa isaa qunnamu sababa sooma isaatin ni gammada.**" (Sahih Al-Bukhaari fi Muslim)

Misk-jechuun shittoo garmalee urgaa'u.

Gabaasa biraan keessatti akkana jedha:

يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الصَّوْمُ لِي وَأَنَا أَحْبَرِي بِهِ يَدْعُ شَهْوَتَهُ وَأَكْلَهُ وَشَرْبَهُ مِنْ أَحْلِي، وَالصَّوْمُ حُنَّةٌ، وَلِلصَّائِمِ فَرْحَانٌ فَرْحَةٌ حِينَ يُفْطَرُ وَفَرْحَةٌ حِينَ يَلْقَى رَبَّهُ، وَلَخُوفٌ فِيمَا الصَّائِمُ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ .

"Rabbiin (Azza wa jalla) ni jedha: 'Soomni Anaafi. Anatu isaan mindaa kafalaaf. Sababa Kiyyaaf fedhii foonii, nyaata fi dhugaati dhiise.' Soomni gaachana. Nama soomuf gammachuu lamatu jira. Gammachuu yeroo sooma hiiku fi gammachuu yeroo Gooftaa isaa qunnamu. Fooliin badaan afaan nama soomu keessaa bahu Rabbiin biratti foolii misk caalaa urgaa'adha." **Sahih Al-Bukhaari**

Hadiisni kabajamaan kuni karaa adda addaatin fadlii (faaydaa) soomaa agarsiisa. Isaan keessaa;

Karaa tokkoffaa: Hojii biraan keessaa Rabbiin sooma ofiif filatee adda baase. Sababa soomni Isa biratti kabajamaa fi jaallatamaa ta'eef. Akkasumas, ikhlaasni (dhugummaan namni tokko Rabbiif qabu) sooma keessatti waan itti mirkanaa'uf. Soomni iccitii gabrichaa fi Gooftaa isaa jiddu jiruudha. Rabbiin malee kan isa argu hin jiru. Namtichi soomu iddo kophaa namni hin jirre jiraachu fi wantoota sooma cabsan irraa of ni dhoowwa. Sababni isaas, Rabbiin kophatti akka isa arguu ni beeka. Wanta Rabbiin dhoowwe kanniin Rabbiif jedhe dhiisa, adabbii Isaa sodaachu fi mindaa Isaa kajeelun. Sababa kanaan Rabbiin iklaasa isaa kana galateefate, sooma hojii biraan irraa filatee adda baase. Kanaafi, '**Sababa Kiyyaaf fedhii foonii, nyaata fi dhugaati dhiise.**' jedhe. Coqiinsi (keessa filannoona) kuni Guyyaa qiyamas ifa baha.

Karaan lamaffaan: Soomaf Rabbiin akkana jedhe: "**Anatu isaan mindaa kafalaaf.**" Mindaan soomaa ofitti qabe. Hojiwwan gaggaariin lakkofsa isaanitiin baay'atu. Hojiin gaariin takka si'a kudhan baay'achuun hanga dachaa dhibba torbaa yookiin san caalaa geetti. Soomaf garuu Rabbiin mindaa isarratti (sooma irratti) kafaluuf ofitti qabuun lakkofsa malee kafalaaf. Dhugumatti Rabbiin Arjoomaa arjoontota hunda caaludha. Mindaan nama soomuu guddaa fi baay'ee ta'uun herreega malee kennamaaf. Soomni Rabbiif ajajamuu irratti obsuu, wantoota Rabbiin dhoowwe irraa obsuu, wanta Rabbiin murteesse kanneen akka beelaa, dheebu fi dadhabinnaa qaama fi nafsee irratti obsuu of keessatti kan hammatedha. Soomni obsa gosoota sadhi kan of keessatti qabateedha. **Obsa Rabbiif ajajamuu, obsa wanta Rabbiin dhoowwe irraa dhowwamuu fi obsa wanta Rabbiin murteesse waliinii.** Kanaafu namni soomu

warroota obsan (saabiriin) keessaa ta'utti haqa godhataa jechuudha. Dhugumatti Rabbiin ni jedha: "...**Warri obsan mindaan isaanii kan isaaniif kennamu lakkoofsa maleedha.**" Suura Az-Zumar 39:10

Karaan sadaffaan: Soomni gaachana. Kana jechuun soomni eeggumsaa fi girdoo nama soomu dubbii faaydi hin qabne fi jecha fokkuu irraa eegudha. Kanaafi 'jecha fokkuu dubbachuu hin qabu, iyyuu fi mormii baay'isuu hin qabu.' Jedhe. Soomni ibidda irraa isa tiksa.

Karaan afrappaan: fooliin badaan afaan keessaa bahuu Rabbiin biratti misk caalaa urgaa'adha. Sababni isaas, ashaaraa (mallattoo) soomati. Foolin kuni Rabbiin biratti urgaa'a fi jaallatamaa ta'uun dhimmi soomaa Isa biratti guddaa ta'uu ragaa agarsiisudha. Hatta wanti namoota biratti jibbamaa ta'ee Rabbiin biratti jaallatamaa fi urgaa'a ta'a, sababa soomatin Isaaf ajajamuu irraa waan maddeef.

Karaan shanaffaan: nama soomuf gammachuu lamatu jira: yeroo sooma hiiku fi yeroo Rabbiin qunnamu. Yeroo sooma hiiku qananii ibaadaa soomaatin dhaabbachuu waliin gammada. Namoota meeqatu osoo hin soomin mindaa soomaa dhabe. Nyaataa dhugaati, wal-qunnamti saalaa yeroo soomaa dhowwamaa turan waliin ni gammada sooma waan hikkef.

Gammachuun yeroo Gooftaa isaa qunnamuu immoo yeroo sooma isaatiin mindaan baay'ee fi guutuu ta'ee Rabbiin biratti argatuudha. Yeroo mindaan garmalee barbaadamaa itti ta'ettii fi akkana jedhamu ni gammada.

إِنَّ فِي الْجَنَّةِ بَابًا يُقَالُ لَهُ الرَّيَانُ يَدْخُلُ مِنْهُ الصَّابِئُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يَدْخُلُ مَعَهُمْ أَحَدٌ غَيْرُهُمْ ”
”يُقَالُ أَئِنَّ الصَّابِئُونَ فَيَدْخُلُونَ فَإِذَا دَخَلَ آخَرُهُمْ أَغْلَقَ قَلْمَنْ يَدْخُلُ مِنْهُ أَحَدٌ ”

Jannata keessa balbala **Ar-Rayyaan** jedhamu jira. Guyyaa Qiyaamaa warroonni soomaa turan isa keessaan seenu. Warra sooman malee namni biraa isaan waliin hin seenu. Akkana jedhama: '**Warroonni soomaa turan eessa jiruu akka balbala kanaan seenaniif?**' Yommuu cufti (hundi) isaanii seenan, balballi kuni ni cufama. Sana booda eenyullee isa keessaan hin seenu.' (**Sahih Musliim**) Allahu Akbar!!!

Hadiisa jalqabaa keessatti namni soomu nama isa arrabsuu fi lolaaf itti dhufe, nan sooma jedhe ofirraa haa deebisu. Kana kan jedhuuf arrabsuu fi lolli akka hin daballeef. Akkasumas isa funduratti cal'isuun dadhabaa akka itti hin fakkaaneefi. Namni soomu akka waan akkana jedhuuti: '**Ani wanta ati na arrabsiteen sitti deebisuu hin dadhabne, garuu ani nan sooma. Soomni kiyya dubbii badaa sitti deebisu irraa na dhoowwa.**'

Rabbitiin (subhaanahu wa ta'aala) ni jedha.

وَلَا سَتُوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ أَدْفَعَ بِالْتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا أَذَى الَّذِي

بِينَكَ وَبَيْنَهُ عَدُوٌّ كَانَهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ

٣٤

"Hojiin gaarii fi hamtuun wal hin qixxaan. [Wanta baddu] ishii toltaaten deebisi. Yoo san, inni gidduu keetii fi gidduu isaa diinummaan jiru akka jaalalloo firaat ta'uu [argita]." (Suuratu Fussilat 41:34)

Yaa obboleyyan kiyya! Fadliin sooma tan argamtu yoo namni soomu sirnaan soomedha. Sooma keessan eegu fi daangaa isaa tiksuuf carraaqaa. Kana irratti hanqinna keessaniif gara Rabbii deebi'uun araaramaa kadhaa. Yaa Rabbii sooma keenya eegi. Shafa'aa nuuf taasisi. Nuuf, haadhaf abbaa keenya fi Muslimoota hundaaf araarami. Nageenyi Rabbii Nabiyyi keenya Muhammad, maatii Isaatii fi sahaaboota isaa irratti haa jiraatu.

Guduunfaa

- Akka lugaatti sooma jechuun wanta tokko irraa of hiduu, of qabuu fi of qusachuudha.
- Akka shari'aatti immoo fajrii (subii) irraa kaase hanga galgalaa aduun seentu wantoota sooma balleessan irraa of qabuudha.
- Soomni Ramadaanaa nama Musliima ta'e, umrii saalfannaa gahe, sammuun fayyaa taate, iddo jirenya jiraatu hunda irratti dirqama.
- Faaydan Ramadaanaa lakkofsa hin qabu. Isaan keessaa muraasni isaani kanniini:
 - Soomni karaa taqwaa (sodaa) Rabbii itti argataniidha.
 - Soomni nama iklaasa qabu fi hin qabne kan addaan baasudha.
 - Soomni cubbuu (dillii) haaqa, namtichi badii gurguddaa akka zinaa fi klf irraa yoo dheesse.
 - Soomni ibidda irraa eeggumsa namaaf ta'a.
 - Foolin badaan afaan nama soomuu keessaa bahu Rabbiin biratti misk caalaa urgaa'a.
 - Namoonni sooman Jannata keessa balbala Ar-Rayyaan jedhamuun seenu.
 - Soomni fedhii lubbuu akka too'atan nama taasisa fi klf.
- Sooma irraa faayda armaan oli argachuuf hundeeawan lama irratti kan dhaabbate ta'uu qaba. Isaanis: Iimaana fi ihtisaaba.
- **Iimaana** yommuu jedhu- Rabbitti amanee, Jannatatti amanee, dirqama soomaa jibbee osoo hin ta'in itti gammadee sooma soomudha.
- **Ihtisaaba** yommuu jedhu mindaa (ajrii) Rabbii barbaade fi kajeele soomudha.
- Soomni gosoota sabrii sadii of keessatti waan qabateef, ajriin (mindaan) isaa lakkofsa hin qabu. Gosoonni sabrii (obsaa) sadan: **Rabbiif ajajamuu irratti obsuu, wanta Rabbiin dhoowwe irraa obsuu (of qabuu) fi wanta Rabbiin murteesse irratti obsudha.**

PIROOJEKTII RAMADANAA

Ramadaanni akka lakkoofta hijriitti ji'a saglaffaa irratti argama. Ramadaanni ji'a kabajamaa Qur'aanni itti bu'ee fi leylat-ul qadr (halkan ji'aa kuma caaltu) of keessaa kan qabudha. Jinni Ramadanaa ji'aa rahmataa, barakaa fi jaalalaati. Ji'a diinni ilma namaa kan ta'ee sheyxaanni itti hidhamuudha. Sheyxaanni waan hidhamuuf namoonni ibaadatti ka'u, wanta gaariitti fiigu.

1.Kaayyo soomanaa

Kaayyo soomanaa inni guddaan namoota beela dheebun miidhuf osoo hin ta'in, taqwaa (sodaa Rabbii) qalbii keessatti facaasu fi magarsuudha

Kanaafu kaayyo guddaan soomana akka Rabbiin sodaannu nu leenjisufi. Nyaanni yommuu baay'atu, hormoononi xanna'achoota keessaa maddan fedhii kakaasun wanta badaatti nama dhiibuu. Namni karaa haraamatdin/dhorqaan fedhii ofii guttachuuf yommuu fiigu ibbida hamaa harkaan qabata. Soomni kanaaf fala isaaf ta'a. Tokko hormoonota maddan hir'isuun fedhii isaa qabaneessa. Lamaffaa sodaa Rabbii qalbii irratti facaasun badii irraa isa tiiksa.

Faaydan sooma kana qofatti kan dhaabbatu osoo hin ta'in qaamafis fayyaadha. Qaamni yeroo hundaa dhangaalee baay'ee kan fudhatu yoo ta'e, dhibee sukkaara fi furdinna daangaa hin qabnef saaxilama. Sababoota kanaaf doktoroonni yeroo amma soomatti nama ajajan. Soomni sammuu qara. Nyaanni fi dhugaatin yommuu baay'atu sammuu ni dugulti, gadi faggeessite yaadu hin dandeessu.

Garuu faydaan guddaan soomanaa **qalbii nama qulqulleessun sadarkaa horii irraa gara sadarkaa ol'aanu fi kabajamaatti ol kaasudha**. Wanta lubbuun feetu daangessun barnoota fi leenji namaaf kenna. Namni yommuu fedhii lubbuu ofii jala deemu, bolloo badii keessaa hin baanetti tara. Soomni wantee/gaashaa isaa ta'un badii kana irraa isa tiiksa. Soomni addunyaa tana qofa keessatti mitii Aakirattis ibbida irraa nama tiiksa. Yommuu dheebun akkasatti nama gubuu warrii addunyaa irratti soomaa turee balbala Jannataa Ar-Rayyaan jedhamuun seenun dheebu bahu.

Soomni karaa jaalala Rabbii ittiin argataniidha- namni dhooksan nyaate nan sooma jechuu danda'a. garuu namtichi Rabbii jedhe dhoksaatti wantoota kana irraa yommuu of qabu jaalala Rabbii argata.

2.Garaa fi qaama hormaata qofaa mitii qamoole biroos tiiksu

Soomana yommu jedhamu yaanni jalqabaa matatti nu dhufu nyaata fi dhugaati irraa soomudha. Soomni fudhatama argatuuf ulaagaalee lama guutu qaba.

a.Wantoota sooma cabsan irraa fagaachu- nyaata, dhugaati fi wal qunnamti saalaa irraa fagaachu. Obboroo irraa jalqabee hanga aduun dhiitutti namni wantoota kana irraa fagaachu qaba. Soomni nyaata, dhugaati fi wal qunnamti saalaa dhiisu qofa irraa kan ijaarrame miti. Qaamota biroos wanta badaa irraa akka sooman leenjis barbaachisa. Ta'u baannan beela dheebun of miidhu malee kaayyo barbaadame galmaan hin gahu.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ "مَنْ لَمْ يَدْعُ قَوْنَ الزُّورِ وَالْعَمَلَ بِهِ وَالْجَهَنَّمَ فَلَيْسَ لِلَّهِ حَاجَةٌ أَنْ يَدْعَ طَعَامَهُ" وَشَرَابَهُ"

Abu Hureeyraa(RA) akka gabaasetti Ergamaan Rabbii (SAW)akkana jedhan:

“Namni dubbii sobaa(soba dubbachuu), soba saniin hojii badaa hojjachuu fi jechoota badaa namatti dubbatu hin dhiisin Rabbiin nyaata fi dhugaati dhiisu isaatti haajaa hin qabu.” Sahih Al-Bukhaari

Kanaafu ulaagan jalqabaa soomana keenya irraa ajrii(mindaa) argachuu fi taqwaa horachuuf garaa keenya nyaata dhugaati irraa eegu, qaama hormaata wal qunnamtii saalaa irraa fageessu, arraba keenya dubbii sobaa, jechoota badaa dubbachuu, nama arrabsuu, hama irraa tiiksu, gurraa keenya dubbii sobaa, muuziqaa, fi hama dhageefachuu irraa eegu, harka keenya hatuu, nama miidhu, nama fuudhu/itti heeruma danda'an harka fuudhu (cabbaxu) irraa tiiksu; ija teenya haraama ilaalu kan akka filmii, moovi, gaazexaa, inteerneti irraa eegu; luka teenya gara baditti deemu irraa tiiksun nurra jira.

b.Ulaagalan lammaaf ‘Niyyaa’ – niyyaan amantii keessatti iddo guddaa qaba. Niyyaa bu'uura amantiiti. Namni niyyaa irratti hundaa'eti kan adabamuu fi badhaafamu. Niyyaan yoo hin tolin hojii gaariin isaa sun jalaa baddi. Niyyaan yoo tolte immoo hojiin gaarii inni hojjate isaa baay'ifamuun badhaasa guddaa argata. Kanaafu yommuu ibaadah kamuu hojjannu niyyaa keenya tolchuun dirqama.

Namtichi waan doktorri ajajeef sooma soomu danda'a, ulfaatinna qaama hir'isuuf soomu danda'a. Soomniakkanaa Rabbiif jedhee osoo hin ta'iin kaayyoo biraatif waan soomef fudhatama hin argatu. Soomana yommuu soomnu Rabbiif qulqulleessine soomu qabna.

Bakkii niyyaa qalbiidha. Arrabaanakkana godha,akkana hojjadha jedhanii dubbachuu hin barbaachisu. Qalbii keessatti boru Rabbiif jedhe akka soomu niyyachuudha.

3.Tarkaanfi gara jijjiramaa

Ramadaanni yuniversitii leenjii fi barnoota jechuu dandeenyaa. Namni yuniversitii kana seene leenjii fi barnoota malee yoo bahe, bu'aan inni argatu maaliree? Jireenya keenya keessatti of jijjiruuf tattaafi adda addaa goona. Tattaafin keenya hundii bu'a-qabeessa ta'uu dhiisu danda'a. Wagga keessatti ji'a tokko yeroo jireenya keenya itti foyyeessinuu fi jijjiruu argachuun carraa guddaa fi lamuu hin deebinedha. Namni carraa kanatti fayyadamuu Insha Allah ni milkaa'a. Namni carraa kanatti osoo hin fayyadamiin hafe milkaa'innaa irraa duubatti hafa.

Carraa kanatti fayyadamuuf kaayyoo ykn wanta hojjachu qabnu kaayu dandeenyaa. Fakkeenyaf kaayyoon inni gurguddaan haala Kanaan tarreessu dandeenyaa:

1. Qur'aana xinxalliin dubbisuu fi hubachuu
2. Fedhii lubbuu too'achuu
3. Amala badaa qabnu sirreessu fi kkf.

Akkamitti kaayyoo kana galmaan geenyee?

1. Yeroo saganteessu- wanta ganamaa hanga galgalaa hojjannu yaadanno ykn Google Calander irratti barreessu dandeenya. Kana yoo dadhabne, torbaan keessatti wanta hojjannu waraqaa irratti katabuu dandeenya.
2. Gargaarsa Rabbiin kadhachuu- “Yaa Rabbii na gargaari, na qajeelchi” jechuu.

3.1 Yeroo sirnaan fayyadamuu- Yeroon bu'uura milkaa'inna addunyaa aakiraati. Akka imaam Ibn Al-Qayyim jedhanitti namoota bakka saditti qoonne ilaalu dandeenya. Tokko nama Rabbii tolee jedhu fi itti buluudha. Kaayyoo uumameef beekun yeroo isaatti sirnaan fayyadama. Wanta Aakiraa isaa jalaa balleessu yookiin addunyatti fayda isaa hin buusne irratti yeroo ofii hin gubuu. Namni lammaffaan immoo nama Rabbiin irraanfate fi daangaa Isaa darbuudha. Namni kunii kaayyoo uumameef dagachuun addunyaa fi fedhii ofiitif gabra ta'a. Aakira quba hin qabu. Namni sadaffaan immoo nama hojii malee taa'udha. Namniakkana nama waa hundarrraa hoonga'eedha. Takkaa addunyaa ofiitif hin carraaqu, takkaa aakiraaf hin dalagatu. Fedhii fi sheyxaanaf nama harka kenneedhe. Yeroo ofii bakkuma argetti guba.

Namni yeroo isaa halkan caati, filmii fi wanta badaa irratti yoo dabarse, nama gosa sadaffaa irraa ta'a. Kuni immoo kasaaraa guddaadha. Faallaa kanaa namni Addunyaa fi Aakhiraaf waan gaarii dalagatee nama tokkoffaa irraa ta'a. Kuni immoo nama milkaa'udha.

3.2 Gara hojii gaarii fiigu, hojii badaa irraa dheessu

Hojiwwan gaariin hojii badaa haaqa. Akkuma Rabbiin (subhaanahu) Qur'aana keessatti dubbate:

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِ النَّهَارِ وَزُلْفَامِنَ الْيَلِٰٰ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبُنَّ
السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرٌ لِلذَّاكِرِينَ

114

“Qaccee lamaan guyyaatii fi yeroo halkan irraa ta'ee salaata dhaabi.
Toltuwwan hamtuu ni deemsisu (ni haaqu). Kuni warra gorfamaniif gorsa.”

Suuratu Huud 11: 114

Abu Hureeyran (RA) akka gabaasanitti Ergamaan Rabbi (Salallahu Aleyh wasallam) akkana jedhu:

الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ وَالجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ وَرَمَضَانُ مُغْفَرَاتٌ مَا بَيْتُهُنَّ إِذَا اجْتَنَبُوا الْكَبَائِرِ

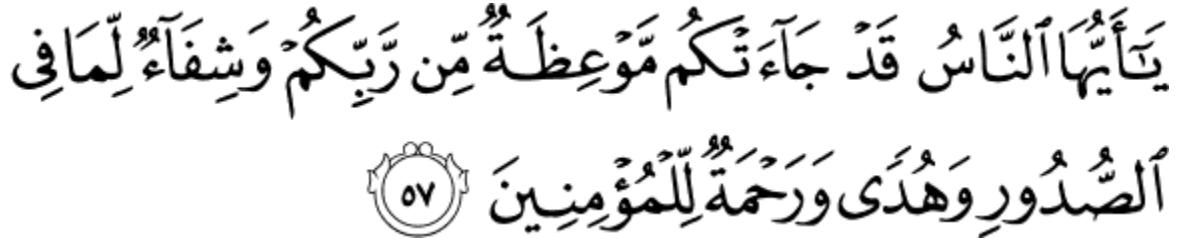
“Salaanni shanan, Jum'aa irraa jum'atti, Ramadaana irraa Ramadaanatti wanta(cubbuu) isaan jiddu raawwatamaniif kaffaaradha yoo namtichi badii gurguddoo irraa fagaate.” (Sahih Musliim)

Kaffaara-jechuun cubbuu/badii namarraa harcaasu.

Ramadaanni carraa guddaa hojii gaarii itti sassaabatanii fi hojii badaaf araarama Rabbirraa itti kadhataniidha. Ji'oota kudha tokko badiin dabarsan keessaa bahanii jirenya haarawatti ce'uuf Ramadaanni carraa hin argamneedha. Hojiwwan darban kee hanga fedhan badaa haa ta'an, ji'a kana keessa of jijji ruuf tattaafadhu.

Hojiwwan gaggaari keessaa salaata baay'isanii salaatu, Qur'aana qara'uu, zikrii gochuu fi beekumsa barachuudha. Salaata taraawi dhabbachuuf tattaafachu. Zikriin guddaan Rabbiin ittiin yaadatan Qur'aana. Qur'aana qara'uun ajrii(mindaa) guddaa argachuu dandeenya. Qur'aanni mindaa argamsiisu qofaa miti jirenya ilma namaa jijjira. Yommuu Qur'aana qaraanu akka gazeexa kan dubbisnu osoo hin ta'in tadabura (xinxalliin) dubbisuuf haa yaallu. Hiika isaa beekuf taattafachuun hubanna malee si'a dhibba dubbisu caala.

Qur'aana qo'achuun jirenya ofii karaa itti jijjiraniidha. Sababni isaas Qur'aanni qalbiif qoricha.

“Yaa ilmaan namaa! Dhugumatti gorsi Gooftaa keesssan irraa taate, waan qoma keessa jiruuf qoricha tan taate, mu'imintootaf qajeelfamaa fi rahmata tan taate isinitti dhufte.” Suurat Yuunus 10:57

Wanti qoma keessa jiru shirkii, shakkii, nifaaqa, jibba, waanyu, wallaalummaa fi kkf dha. Qur'aanni wantoota akkanaa irraa hayyama Rabbiitin nama fayyisa. Namni dhiveewan kanniin irraa fayyuuf Qur'aanatti gore dhugumatti ni milkaa'a. kan kanaan ala wanta biraatti gore yommiyyuu furmaata hin argatu. Kanaafu Qur'aana barachuun, qo'achuun jirenya keenya jijjiruu fi foyyeessu dandeenya.

Yoo Qur'aana qara'uu kan hin dandeenye taane gochoota armaan gadii hojjachuu dandeenya:

- Sadaqaa kenu-. Sadaqaan hojji badaa haaqxi, qabeenya barakaa itti afuufti, ibidda irraa haguuggi taati. Jaalala namtichi qabeenyaf qabu hir'isuun qalbii qulqulleessiti.
- Ifxaaraf namoota affeero

Piroojektiin Ramadaana ammas kanatti kan dhaabbatu miti. Wanta kennan yoo dhaban, Qur'aanas qara'uu yoo dadhaban, **qaama ofiitin namoota miidhu irraa of eegun piroojekti guddaadha**. Arraba ofii hidhuu fi eegun, ija ofii tiksun, harka badii irraa qabuun, gurraa badii dhageefachuu irraa baraarun piroojekti Ramadaana isaan gurguddoodha.

3.3 Nyaata, dhugaati, interneeti fi Tv daangaa isaani murteessu-

Piroojektiwan armaan olii fi kan biroo galmaan gahuu kan dandeenyu wantoota kanniinif yoo daangaa murteessineedha. Yommuu lulluqannu garmalee yoo nyaanne fi dhugne salaataf akka hin dhaabbanne gufuu nutti ta'a. Guyyaa guutuu interneeti fi Tv irra yoo oolle keyrii Ramadaanni fide dhabna. Kanaafu wantoota kanniinif daangaa murteessun milkaa'u dandeenya.

Gudunfaa

- ✓ Soomni fudhatama argatuuf ulaagaalee lama guutu qaba. Isaanis: wantoota sooma cabsan irraa fagaachu fi Rabbi qofaaf jedhani soomudha (niyyachuu).
- ✓ Ramadaana keessa milkaa'uf waa lama hojjachuun garmalee nama fayyada. Isaaniis: kaayyoo kaayyefachuu fi yeroo saganteessu (sirnaan itti fayyadamuudha.)
- ✓ Kaayyoon guddaan namni tokko kaayyefatu hojii gaarii hanga humni danda'e hojjachuu fi amala badaa jijiiruudha.
- ✓ Nyaataa dhugaati, interneeti, Tv, filmii fi kkf daangessuun kaayyoo armaan olii galman akka gahan nama taasisa.
- ✓ Namni hojii gaarii hojjachuu yoo dadhabe, hojii badaa irraa of qu sachuu wanta guddaa akka hojjatetti lakkaawama. Sababni isaas, ajrii soomaa badu irraa ni tiiksa.

RAMADAANA KEESSA RAMADDII NAMOOTAA

Nama barbaachisummaa (ulaagaalee) kanniin guutef soomni isa irratti dirqama. Ishiin/inni **Musliima, aaqila (waa hubachuu kan danda'u)**, **ta'uu, umrii saalfannaa kan gahe ta'uu**, fayyaa qabaachu, **imala (adeemsa) irra kan hin jirre (iddoo jireenyaa kan jiraatu)**, **ta'uu, dubartiif laguu fi nifaasa (dhiiga dahaa) irraa qulqulluu ta'uu qabdi**. Namtichi/ dubartiin barbaachisummaa armaan olii guunnan soomni isa/ishii irratti dirqama fi sirriidha. Dhugumatti ramaddi hundaa tokko tokkoon ilaalun irra gaariidha. Isin qophiidha? Kanaafu obsaan dubbisaa.

Ramaddii tokkoffaa: Kaafira (nama Musliima hin taane)

Kaafiraaf (nama Musliima hin taanef) soomni isarratti dirqamaa miti. Osoo soomeyyu soomni isaa sirrii hin ta'u, warra ibaadaa (Rabbiin gabbaran) keessaa waan hin taanef. Haa ta'uu malee ji'a Ramadaanaa keessa Musliima yoo ta'e, guyyoota Ramadaanaa hafan ni sooma, warroota soomni dirqama irratti ta'e irraa waan ta'eef.

Garuu guyyoota darban qadaa baasun (bakka buusun) isarratti dirqamaa miti. Rabbiin waan akkana jedheef:

“Warra Kafaranii jedhi, yoo kufrii irraa dhoorgaman wanti darbee issaaniif araaramama...” (Suurat Al-Anfaal 8:38)

Ramaddii lamaffaa- Sabiyyii

Sabiyyii (mucaa xiqqaa ykn mucayyoo xiqqoo) hanga umrii saalfannaa gahuutti soomni isa/ishii irratti dirqamaa miti. Ergamaan Rabbii (SAW) waan akkana jedhaniif:

رُفِعَ الْقَلْمَنْ عَنْ ثَلَاثٍ عَنِ النَّائِمِ حَتَّىٰ يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ الصَّغِيرِ حَتَّىٰ يَكْبُرُ وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّىٰ يَعْقِلُ أَوْ يَفِيقُ ”

“Namoota sadii irraa qalamni ka'ee jira (hojiin isaanii hin katabamu): Nama rafee irraa hanga hirribaa dammaquutti, nama xiqqaa irraa hanga guddatutti, maraataa irraa hanga waa hubatutti yookiin of beekutti.” (Sunan Nasaa'i)

Garuu warrii isaa shakaalaaf soomu yoo danda'e soomatti ajajuu danda'u. Ijoollee ibaadaa irratti leenjisuuuf soomni garmalee barbaachisaa isaaniif ta'a. Umrii saalfannaa geenyan carraa leenjisuuuf waan hin argannef. Sahaabonni ijolle esaani xixxiqoo soomsisaa turan. Gara masjidaa fiduun meeshaa taphaa itti kenuun beela esaan dagachiisu.

Haa ta'uu malee warri ijolle ammaa dhimma kana irraa daguu keessa jiru. Ijolle esaanii soomatti hin ajajan. Inuma gariin esaanii ijolleesa esaanii soomu osoo barbaaddu, ‘Isaanif rahmata gochuudha.’ Jechuun soomuu irraa dhoowwu. Dhugumatti, esaaniif rahmata gochuun dirqamoota Islaamatiin akka dhaabbatan esaan shaakalsiisu fi sonoota Islaama barsiisudha. Nama kana irraa esaan dhowwee yookiin daangaa darbee nafsee ofitifi fi tan esaanii miidhee jira. Eeti, yoo soomanii miidhaa irratti argee, yeroo san sooma irraa esaan dhoowwun rakkoo hin qabu.

Umrii Saalfannaa Dhiiraa

Seera Islaamaa keessatti umriin saalfannaa al-buluugh ykn Tamyiiz jedhamuun beekkama. Namni umrii saalfannaa erga gahee booda, salaanni, soomni fi wantoota

wajiiba ta'an biroo isa/ishii irratti dirqama. Dhiirri dhimmoota sadii keessaa tokkoon umrii saalfannaa gaha.

Tokkoffaa: Ihtilaamaan maniyii (dhangala'oo saalaa) dhangalaasu yookiin sababa kanaan alaatiin maniyi dhangalaasu. "Ihtilaama jechuun (abjuu jiidhaa)- abjuu fedhii saalaa kakaasu fi maniyi akka dhangalaasan nama taasisu arguudha. Namni osoo rafuu maniyi dhangalaase, salaatun dura ykn Qur'aana tuquun dura ghusula (nafa guutu dhiqachuun) isarratti dirqama."

Ergamaan Rabbii (SAW) ni jedhan:

غُشْلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ

"Gusulli (nafa dhiqachuun) Guyyaa Jumm'aa nama muhtalamta'e (umrii saalfannaa gahe) hunda irratti dirqama." Sahih Al-Bukhaari

Lamaffaa: rifeensi gaggabaan naannoo qaama hormaatatti biqiluun mallattoo umrii saalfannaati. Inni/ishiin kana arginaan umrii saalfannaa gahe jira /geesse jirti osoo abjuu jiidhaa arguu baateyyu /baatteyyu. Kuni umrii isaanii irraa waggaa 13 ykn 14 tti mul'atu danda'a. Warrii isaanii mallattoo kana isaanitti beeksisu qabu.

Sadaffaa: umriin isaa waggaa 15 (kudha shan) gahuu. Namni tokko umrii waggaa 15 geenyan, inni namticha yookiin ishiin namtitti (dubartii) taatee jirti. Yeroo kana irraa eegale wanti namticha/dubartii irratti dirqama ta'e isaa/ishii irrattis dirqama.

Naafin ni jedhe: Ibn Umar (Radiyallahu anhumaa) akkana jechuun natti hime: Ergamaan Rabbii (SAW) Guyyaa lola Uhud fuundura isaatti akka of dhiyeessu na waame. Ani yeroo san umriin koo waggaa 14 ture. Lola keessatti akka hirmaadhu naaf hin hayyamne. Garuu yeroo ani waggaa kudha shanii lola Khandaqif na dhiyeesse. Lola keessatti akka hirmaadhu naaf ni hayyame." Naafin ni jedhe: Ani Kaliifaa yeroo sanii kan ta'e Umar bin Abdul Aziiz bira deemun hadiisa armaan olii itti odeeesse. Umaris ni jedhe: Kuni haddi (daangaa) nama xiqqaa (ijoollummaa) fi nama guddaa (dhiirummaa) jidduu jirrudha. Hojjattoota isaatiif nama waggaa 15 gaheef mindaa akka muraniif barreesse." (Sahih Al-Bukhaari)

Hadiisni armaan oli kan agarsiisu waggaan 15 umrii seeraa gurbaa ykn intala Muslimaati. Dhimmoota amantii fi addunyaa isaa/ishiitiif umrii itti gaafatatumummaa horatu/horattuudha. Wanta hojjatu /hojjattu hundaaf ni qabama/qabamti.

Umrii Saalfannaa Intalaa

Dubartiinis wanta dhiirti ittiin umrii saalfannaa gahuu ittiin haa geessuyyu malee dhimmii afraffaan itti dabalama. Innis; Laguu (heydii) arguudha. Osoo intalli waggaa 12 taateyyuu, laguu arginaan umrii saalfannaa geesse jirti, qalamni itti gaafatatumummaa ishii irra yaa'u ni jalqaba (kana jechuun wanta hojjattuuf ni qabamti). Guyyaa adii Ramadaanaa keessa umrii saalfannaa yoo gahe, sooma isaa ni guuta ykn itti fufa yoo kan soomu ta'e. Yoo kan hin soomne ta'ee, guyyaa sanii fi guyyoota hafan ni sooma, warroota soomni irratti dirqama ta'e irraa waan ta'eef. Osoo umrii saalfannaa hin gahiin dura guyyaa hin soomne san qadaa baasun isa/ishii irratti dirqamaa miti.

(Yeroo ammaa namoonni umrii kudha shan gahanii namoonni hin soomne ykn hin salaanne ni jiru, umrii saalfannaa hin geenyeye jechuun. Akkasumas umrii saalfannaa hin geenyeye jechuun dubartiin laguu argitee hin soomne ykn hin salaanne hin dhabamtu. Tarii kunii wallaalumma irraa ta'uu danda'a. Dubartiin wagga kudha lama geette laguu yoo argite soomu fi salaatin ishii irratti dirqama akkuma armaan olitti hubanne. Mallatoolee umrii saalfannaa agarsiisan keessaa tokko waan argiteef. Dhiirris mallatoolee armaan olii sadan keessaa tokko yoo arge soomu fi salaatin isarratti dirqama.)

Ramaddii sadaffaa- Maraataa

Nama maraataa aqliin (sammuun) irraa deemte soomun isarratti dirqamaa miti. Aqlii ibaadaa ittiin hubatuu fi niyyatu waan hin qabneef soomni isaa sirrii hin ta'u. Ibaadan niyyaa malee hin taatu Ergamaan Rabbii (SAW) waanakkana jedhaniif "**Dhugumatti hojiwwan hunduu niyyaani. Nama hundaafu wanta niyyate qofatu isaaf jira...**" (**Sahih Al-Bukhaari**)

Garuu yeroo garii of beeke yeroo bira immoo kan maraatu yoo ta'e, yeroo maraatetti osoo hin ta'in yeroo of beeke sanitti soomni isarratti dirqama. Ossoo soomu yoo dhukkubsate soomni guyyaa sanii jalaa hin badu osoo of beeku niyyaa sirriin sooma waan jalqabeef.

Maraatan guyyaa sooma Ramadaanaa yoo of beeke guyyaa hafee ni sooma. Akkuma ijoolle umrii saalfannaa hin geenyeye fi kaafiraa guyyoota darban qadaa baasun isarratti dirqamaa miti.

Ramaddi Afraffaa: Al-Harim (Nama umriin deeme)

Yommuu waa'ee namoota dulloomanii kaasnu, namoota gosoota lamaa dubbachaa jirra. Isaaniis; **tokko, nama jaarsaa sammuun irraa deemtee fi wanta faaydi hin qabne kan dubbatu (kan totorra'u)** yoo ta'u lamaffaan immoo **nama wanta hojjatu ykn dubbatu hin hubanneedha**. Namoota kanaaf soomus ta'ee bakka soomaa hiyyeesota nyaachisuun isaan irra hin jiru. Sababni isaas, haalli isaanii akka daa'ima umrii waa addaan baafachuu (tamyiiz) hin gahiniin wal fakkaata.

Garuu yeroo garii waa kan addaan baafatu ta'ee yeroo bira immoo kan totorra'u (of wallaalu) yoo ta'ee, yeroo totorra'u osso hin ta'in yeroo addaan baafannaa (of beeku) sanitti soomni isarratti dirqama. Akkasumas, salaanni yeroo of wallaalu (totorra'u) sanitti isarratti dirqamaa miti. Garuu yeroo waa addaan baafatu sanitti salaatin isarratti dirqama.

Ramaddii shanaffaa: Aajiz (Qaaman dadhabaa)

Namni soomarraa dadhabaa ta'ee nama dadhabinni qaamaa isaa itti fufaa ta'ee fi jabinnatti deebi'uun kan hin abdatamneedha. Kan akka jaarsa fi nama dhukkubsataa dhukkubni isaa hin fayyine. Kan akka nama dhukkuba akka Kaansariin qabamee. Soomni isaan irratti dirqamaa miti. Sababni isaas soomu waan hin dandeenyef.

Jaarsa/jaartii qaaman dadhabaa yommuu jennu nama dulloomee waa addaan baafachuu danda'uun fi sammuun isaa nagaha ta'e **garuu qaaman dadhabaa kan ta'eedha**. Soomun daran qaama isaa dadhabsiisu kan danda'udha. Soomun isa/ishii irratti dirqamaa miti. Rabbiin (subhaanahu wa ta'aala) waanakkana jedheef:

“Rabbiin lubbuu tokkos dandeetti ishiit in ala hin dirqisiisu.” (Suuratu Al-Baqaraa 2:286)

Garuu jaarsi/jaartiin sammuun nagaha ta'ee soomu dadhabee fi namni dhukkubsataan fayyuu hin dandeenye guyyaa tokkoon tokkoon sooma itti cabsee hiyyeessa nyaachisun bakka buusu qaba.

Nyaachisuu (Ix'aam)

Nyaachisuuf filannoona kanniin ni qaba. Takkaa namoota hiyyessoota ta'aniif tokkoon tokkoon isaanitiif qamadii irraa gara **kiloo tokkoof giraama kudhan** kenu. Takkaa immoo nyaata qopheessun hanga guyyaa sooma cabseetin hiyyesota waame nyaachisuu. Fakkeenyaf guyyaa soddoma yoo sooma cabse, hiyyesota soddoma nyaachisaa jechuudha.

Imaamu Al-Bukhaar (Rabbiin rahmata isaaf haa godhuu) ni jedhe: Jaarsi guddaan soomu yoo dadhabe, dhugumatti Anas Ibn Maalik (RA) erga jaarsa ta'ee booda waggaan tokko yookiin lama guyyaa hundaa hiyyeessa daabboo fi foon nyaachise jira.

Ramaddii jahaffaa: Dubartii ulfaatii fi harma hoosistu

Yommuu dubartiin ulfaa yookiin harma hoosistu nyaattu, fayyaa ofiiti fi ilma ofiitif akkas gooti. Murtiin soomu haala ishitti dhagahamu irratti hundaa'a. Soomun jiruu ishii miidha irra kan buusu fi daa'ima hin dhalanne yookiin dhalate kan miidhu yoo ta'e, sooma hiikun ishiif hayyamamaadha. Garuu Ramadaanan booda qadaa baasun ishirra jira Ramadaanni itti aanu osoo hin dhufiniin duratti.

Ramaddii 7ffaa- Karaa deemaa

Namni karaa deemu imala isaa keessatti tahayyula yoo hin niyyatin, sooma hiikun isaaf ni hayyamama. Garuu tahayyula yoo niyyate, sooma hiikun isarratti haraama. Soomun isarratti dirqama. (**Tahayyula** jechuun tooftaa wanta tokko jalaa bahaniin. Karaa deemun ykn biyya biraa deemun sooma jalaa nan baha jedhe yoo niyyate, sooma hiikun isarratti haraama.) Garuu namni karaa deemu tahayyula yoo hin niyyatin, yeroo imala isaa filanno soomu fi sooma hiiku qaba. Rabbiin (subhaanahu wa ta'aala) akkana jedha:

﴿فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الْشَّهْرَ فَلِيَصُمِّهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّهُ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾

“Namni isin irraa ji'a kana dhaqqabee isa haa soomu. Namni dhukkubsataa yookiin karaa deemaa ta'e, guyyaa biraa irraa lakkaawwachuun [haa soomu]. Rabbiin isiniif laaffisuu fedha malee isin irratti jabeessu hin fedhu...” (Suuratu Al-Baqaraa 2:185)

Namni karaa deemu yoo soome soomni isaa sirriidha ykn guutudha. Sahiih Al-Bukhaari fi Musliim keessatti Anas ibn Maalik akkana jedhe: **Ergamaa Rabbii (SAW) waliin diida (imala) deemaa turre.** Namni soomu nama sooma hiiku hin qeeqne (maaliif hiikta jedhee hin lolleen). Namni sooma hiikes nama soomu hin qeeqne (maaliif soomta jedhee hin lolleen).” **Sahiih Al-Bukhaari**

Nama karaa deemuf haalota sadiitu jira. Isaaniis:

1.Soomni isarratti kan ulfaatu yoo ta'e yookiin hojii gaarii hojjatuu irraa gufuu kan isatti ta'u yoo ta'e- haala kana keessatti sooma hiikun isaaf filatamaadha.

2.Soomni isarratti kan hin ulfaanne fi hojii gaarii hojjachuu irraa gufuu kan itti hin taane yoo ta'e– haala kana keessatti soomun isaaf irra gaariidha (filatamaadha).

Aa'ishaan (Radiyallaahu anhah) akka gabaastetti, Hamzaa bin Amr Al-Aslamii Ergamaa Rabbii (SAW)akkana jechuun gaafate: Osoo imala irra jiruu soomu danda'aa?' Ergasii Ergamaan Rabbii (SAW) ni jedhe: "**Yoo feete soomi, yoo feete hiiki.**" **Sahiih Al-Bukhaari**

Soomni ulfaatinni keessa yoo hin jiraatin adda soomu irra namoota waliin soomun salphaa fi hatamtamaan dirqama ofirraa buusudha.

3.Soomni garmalee itti ulfaachun gara du'aatti kan oofu yoo ta'e– haala kana keessatti sooma hiikun isa irratti dirqama, soomun dhowwamaadha.

Jaabir bin Abdullaah (RA)akkana jechuun gabaase: Ergamaan Rabbii (SAW) imala irra turan. Namoota walitti duudani (walitti qabamanii) namticha tokko gaaddiseessan arge. Ergamaan Rabbii (SAW) ni jedhe, '**Kuni maaliidhhaa?**' Namoonnis ni jedhan: "Namtichi nama soomu." Ergamaan Rabbii ni jedhe: "**Imala irra oso jiranuu soomun gaarummaa irraa miti.**" **Sahiih Al-Bukhaari**

Ergamaan Rabbii (SAW) kanakkana jedhaniif imala irra osoo jiranuu soomni gara baditti (du'aatti) kan nama oofu yoo ta'ee soomun gaarii akka hin taane agarsiisuufi. Namni soomu karaa irra jiraate sooma xumuruun kan itti ulfaatu yoo ta'e, sooma hiikun isaaf ni hayyamama. Garuu warroonni armaan olii kunniin Ramadaana booda qadaa baasu (sooma bakka buusu) qabu.

Nama karaa deemuf hayyamni sooma hiiku yoom addaan citaa?
Dhimma lama keessatti kara deemaf hayyamni sooma hiiku ni bu'a (ni citaa).
1.Guutuu jireenyaa bakka san jiraachu yoo niyyate yookiin yeroo muraasaf yoo ture

Ibn Abbaas (RA) irraa akka odeefametti Ergamaan Rabbii (SAW) Ramadaana keessa duula banamiinsa (Fatih) Makkaa duule. Ergamaan Rabbii (SAW) hanga iddo bishaanii Qudaydi fi Usfaan jidduu jiru Al-Kadiid jedhamu gahuutti ni soome. Ergasii ni hiike. Hanga jiiyni dhumatutti sooma hiiku itti fufe." **Sahiih Al-Bukhaari**

Akkuma beekkamu banamiinsi Makkaa Ramadaana irraa guyyaan kudhan yoo hafu adeemsifame. Akkuma Ergamaa Rabbii (SAW) irraa beekkamu Makkaan keessatti guyyaa kudhaniif yookiin kudha tokkoof sooma hiike, garaagarummaa gabaasaa irratti hundaa'un. Yeroo hanganaa kana keessatti sooma hiikun isaa guyyaa kana caalaa soomu hiiku waliin wal hin faallessu.

Namni karaa deemu hanga yoomif sooma hiiku danda'a gaafi jedhuuf hayyoota (Aalimman) jidduu wal dhabbi jira. Maaliki fi Shaafi'ii biratti hanga guyyaa afurii. Hanbalii biratti guyyaa afur caalaa. Haanifi biratti immoo hanga guyyaa kudha shanii.

Gabaabumatti namni guutumatti magaalaa ykn ganda san jiraachu niyyate, ni sooma, sooma hin hiiku. Guutumatti achi jiraachu kan hin barbaanne (hin niyyanne) yoo ta'e

garuu haajaa isaa fixachuuf kan achi turuu fi yoom akka fixatu kan hin beekne yoo ta'e, sooma hiiku ni danda'a. Rabbiin hundarra beekadha.

(Ajaa'iba: Namoonni gariin waggaan sadii ykn achi ol magaala san keessa turanii kan hin soomne ni jiru, nuti musaafira (karaa deemtota) ofin jedhu. Kuni dogongora guddaadha. Dogongora kana beekun gochaakkanaa akka itti hin deebine ergaa kana darbarsaaf.)

2.Gara Iddoo jirenya isaatti yoo deebi'e

Iddoo jirenyaa isaatti halkan yoo deebi'e, Ramadaana irraa sooma barii san soomun dirqama. Garuu sooma kan hiiku ta'ee guyyaa adiin gara iddo jirenyaatti yoo deebi'e, sa'aati hafe osoo soomeyyu soomni isaa guutu hin ta'u. Sababni isaas, subii irraa jalqabe sooma waan hiikef. Soomni dirqamaa (waajibaa) fajrii irraa yoo hin jalqabin sirrii hin ta'uu. Kanaafu, sooma kan hiiku ta'ee gara iddo jirenyatti yoo deebi'e sooma guyyaa kanaa qadaa baasu qaba." (Sahih fiqhu sunnah-jildii 2ffaa- fuula 120-123)

Ramaddii- 8ffaa- Nama dhukkubsataa fayyuun isaa kajeelamu ykn abdatamuu

"Namni dhukkubsataan akkanaa haala sadii qaba. Isaaniis:

1.Soomni isarratti kan hin ulfaanne fi isa kan hin miine yoo ta'e, soomun isarratti dirqama. Uzrii (sababa) sooma isa hiikisu waan hin qabneef. Fakkeenyaf kan akka qufaa salphaa, bowwoo salphaa fi kkf. Kanaaf sooma hiikun hin hayyamamu.

2.Soomni isarratti kan ulfaatu garuu kan isa hin miine yoo ta'e, sooma hiikun isaaf jaallatamaadha. Soomun isaaf ni jibbama. Rabbiin (subhaanahu wa ta'aala) waan akkana jedheef: "Namni dhukkubsataa yookiin karaa deemaa ta'e, guyyaa biraa irraa lakkaawwachuuun (haa soomu)." (Al-Baqaraa 2:185)

3.Soomni isarratti kan ulfaatu fi kan isa miidhu yoo ta'e, sooma hiikun isarratti dirqama. Rabbiin (subhaanahu wa ta'aala) waan akkana jedheef:

﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾

"Lubuu teessanis hin ajeessinaa. Dhugumatti Rabbiin isiniif mararfataadha." (An-Nisaa 4:29)

﴿وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيهِكُمْ إِلَى الشَّهْلَكَةِ﴾

"Harka keessaniin gara baditti of hin darbinaa." (Al-Baqaraa 2:195)

Ji'a Ramadaanaa keessa osoo soomu yoo dhibamee fi sooma guyyaa sanii guutun yoo isatti ulfaate, sooma hiikun isaaf ni hayyamama. Ji'a guyyaa Ramadaanaa keessa sooma kan hiiku ta'ee dhibee irraa yoo fayye, soomni guyyaa sanii sirrii hin ta'u. Fajrii irraa sooma waan hin jalqabneef. Garuu sooma guyyaa kanaati fi guyyoota biroo kan hin soomne qadaa deebisu qaba.

Sababa soomatiin dhibeen isatti kan abaasu (hammaatu) yookiin dhibee irraa fayyuu kan duubatti harkisuu (tursiisu) ta'uu isaa wal'aansa fayyaatin yoo mirkaneefame, sooma hiikun isaaf ni hayyamama. Fayyaa ofii eegu fi dhibee irraa of eeguf waan ta'eef. Dhibeen

kuni namarraa deemu isaa yoo abdatame, hanga dhibeen kuni isarraa deemu ni eega. Ergasii sooma irraa guyyoota hiike qadaa baasa. Garuu dhibeen isarraa deemun kan hin abdatamne yoo ta'e, sooma hiikun guyyaa hundaa miskiina (hiyyeessa) nyaachisa.” (Majaalisu shahru ramadaan-fuula 53-54)

Ramaddii 9ffaa- Dubartii heydii (laguu) fi Nifaasaa

Dubartooni heeydii (laguu) fi nifaasa (dhiiga dahaa) qaban, soomni isaanii sirrii (sahiih) akka hin taane aalimman irratti walii galanii jiru. Yeroo kanatti soomun isaan irratti dirqamaa miti. Inumaa soomuun dhowwamaadha. Garuu erga laguu yookiin nifaasa irraa of qulqulleessanii booda sooma qadaa baasun isaan irratti dirqama.

Aa'ishaan (Radiyallaahu anhaa) akkana jette: “**Nuti gadaa Rasuulaa (SAW) laguu argaa turre. Sooma qadaa baasutti ni ajajamnaa turre garuu salaata qadaa baasutti hin ajajamnu.**” (Muslim: 335)

Dubartiin takka osoo soomanarra jirtu guyyaa keessa heeydiin (laguun) yoo itti dhufe soomana san ni furti. Soomana guyyaa sanii immoo ni kafalti.

Fajrii dura daqiiqa muraasa yoo heeydirraa qulqulloofte, qaama dhiqattee qulqulleefattuu baattus soomanaaf niyyatteet soomti.(Akkuma heeydii irraa qulqulloofte fajrii dura nafa osoo dhiqachuu batteyyu garuu sooma barii niyyatte yoo soomte soomni ishii sirriidha ykn guutudha. Nafa fajrii booda dhiqachuu dandeessi.)Akkasuma Maghriiba dura daqiqan muraasni yommu hafu heeydin yoo itti dhufe, soomana guyyaa sanii kafaluu qabdi. Dabalataan, yoo dhukkuba mallattoo heeydii agarsiisu agarte, dhiigni heeydi yoo itti hin dhufin soomanni ishii guutuudha; kafaluunis irratti dirqamaa miti.

Wanti Hubatamu qabuu:

1-Dubartiin dhiigni ji'a guutu kan irra yaa'u yoo ta'e, aadaa heeydin itti dhufu lakkaawachuun, guyyaa hafe ni soomti. Fakkeenyaf, dubartiin takka ji'a Ramadaanan ala guyyaa 15 heeydin kan irra turu yoo ta'e, aadaan heeydi ishii irra turu guyyoota 15 jechuudha. Amma ji'a ramadaanaa keessa osoo soomtu heeydin itti dhufee guyyoota 15 caalaa dhiigni kan irra yaa'u yoo ta'e, dhiigni suni dhiiga heeydi akka hin taane beekun dhiqattee soomu qabdi.

2-Dubartiin Ramadaana keessa akka heeydin itti hin dhufne dawaa fudhattee yoo soomte, soomni ishii guutuudha. Garuu akkuma Rabbiin ishii uumetti soomantee gaafa heeydin dhufe sooma hiikte ergasi itti guututu irra caala.

Ramaddii 1offaa- Lubbuu baraaruf nama sooma hiiku

Nama isaan ala jiru irraa badii hanbisuuf kan akka nama nagahaan bishaaniin nyaatamu irraa baraaruuf, ibidda irraa baraaru, haleellaan diinnaa irraa baraaru, dhiiga kennuun lubbuu baraaru fi kif irraa lubbuu baraaruf namni sooma hiikutti dirqame, sooma hiiku danda'a. Lubbuu baraaruf jabeenya yoo kan hin qabne ta'e jabeenya argachuuf guyyaa kana nyaatee guyyaa biraa kafalu danda'a. Dhugumatti lubbuu baraaruf jabeenya yoo hin qabaatin sooma hiikun dirqama, lubbuu baraaruun dirqama waan ta'eef.

Fakkeenyi kanaa qabsoo karaa Rabbii irratti diinan wal-loluuf namni of jabeessu barbaade, iddo jireenyatti ta'ii imala irratti ta'ii yoo diinni itti dhufe, sooma hiikun guyyaa biraan kafaluu danda'a. Sababni isaas, Muslimoota irraa badii deebisuu fi Jecha Rabbii ol taasisuuf waan ta'eef. Sahih Musliim keessatti Abu Sa'id Al-Khudri (ra) akkana jedhe:

"Soomaa osoo jirru Ergamaa Rabbii (SAW) waliin gara Makkaa imalle. Bakka tokko erga geenye booda Ergamaan Rabbii (SAW) akkana jedhan: **"Gara diina keessanitti dhiyaataa jirtu. Sooma hiikun caalatti isiniif jabeenya ta'a."** Hayyamni sooma hiiku nuuf kenneme ture. Garuu nu keessaa namni soome jira, akkasumas kan sooma hiiketu jira. San booda bakka biraan geenye. Ergasii Ergamaan Rabbii ni jedhe: **Ganama diina keessan qunnamuuf deemu. Jabeenya keessaniif sooma hiikun isiniif gaariidha. Kanaafu sooma hiikaa.**" Suni ajaja ture. Kanaafu, sooma ni hiikne." (Sahih Musliim)

Hadiisa kana keessatti waraansa keessatti jabeenya argachuuf imalaan ala sababa of danda'a akka ta'e ni agarsiisa.

Namoota armaan olii keessaa kanneen hiikun isaanif hayyamamu, ifatti nyaachun ykn dhuguun isaaniif kan jibbam u miti yoo sababni sooma itti hiikanii zaahira (ifa ta'e). Fakkeenyaf kan akka dhukkubsataa, jaarsa soomu hin dandeenye. Garuu sababni sooma hiiku dhokataa yoo ta'e, dhokate sooma hiika. Fakkeenyaf, dubartii heeydi (laguu) argitee, nama badii irra lubbuu baraaruf sooma hiike. Kunniin dhokatanii sooma hiiku, ifatti labsuu hin qaban. Sababni isaas, namni wallaalan uzrii (sababa tokko) malee sooma hiikun ni danda'ama jedhe akka hin yaannef yookiin namoonni yaada badaan akka isaan hin shakkineef.

Qadaa Baasu (Sooma darbee guyyaa biraan soomun bakka buusu)-1

Garreewan sooma hiikun isaaniif hayyamame kunnin, Ramadaanan booda qadaa baasu qabu. Rabbiin (subhaanahu wa ta'aala) ni jedhe:

"Namni dhukkubsataa yookiin karaa deemaa ta'e, guyyaa biraan irraa lakkawwachuun [haa soomu]" (Al-Baqaraa 2:185)

Ji'a guutuu yoo sooma cabse (hiike), ji'a guutu qadaa baasu qaba. Jiiyni guyyaa 30 yoo ta'e, guyyaa 30 sooma. Guyyaa 29 yoo ta'e guyyaa 29 sooma.

Jiiyni Ramadaanaa itti aanu dhufun dura waqtii qadaa itti baasan wagga guutudha,. Garuu akkuma gufuun soomuu irraa nama dhowwu ka'een, qadaa baasun filatamaadha. Sababni isaas, gara keeyritti daddafuu (ariifatuu) fi hatamtamaan dirqama ofirraa buusu waan ta'eef.

Sababa tokko malee hanga Ramadaana itti aanutti tursiisun isaaf kan maluu miti. Hang Ramadaana itti aanutti tursiisun, soomni isatti tuulamuun qadaa baasun isatti ulfaachu danda'a. Yookiin immoo tarii du'u danda'a.

"Namni tokko hanga Ramadaanni itti aanu seenutti qadaa yoo tursiise, akkuma ajajametti Ramadanaa itti dhufe kana ni sooma. Yommuu shawwaal keessa (ji'a Ramadaanaa

booda) sooma hiike, guyyoota isarra turan qofa qadaa baasa. Guyyoota sanitti homaa hin dabalu. Nyaachisuus ta'ee wanti biraas isarrraa hin eeggamu waa'ee kanaa ilaachise Ergamaa Rabbii irraa ragaan dhufe waan hin jirreef. Kuni adeemsa Abu Haniifati fi ibn Hazm." (Sahihu Fiqhu sunnaah-jiildi-2ffaa fuula 129)

Hanga du'uu uzriin yoo itti fufe, homaa isarra hin jiru. Sababni isaas, Rabbiin (subhaanahu wa ta'aala) guyyaa biraa qadaa akka baasu dirqama isarratti godhe. Garuu qadaa baasu waan hin dandeenyef dirqamni irraa bu'a; akkuma nama osoo Ramadaanni hin seeniin duratti du'ee.

Haa ta'uu malee qadaa baasu osoo danda'u beekaa yoo dhiise fi ergasi yoo du'e, waliyyiin (warrii) isaa guyyoota hundaa inni qadaa baasu qabu isarrraa soomu. Ergamaan Rabbii (SAW)akkana waan jedhaniif:

مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صِبَامُ صَامَ عَنْهُ وَلَيْهِ

"Soomni isarra osoo jiruu namni du'ee, waliyyiin isaa isarrraa sooma." Sahih Al-Bukhaari

Waliyyiin (warri isaa) ykn firoonni isaa, garee ta'anii guyyaa tokko keessatti guyyoota soomaa isarra jiru soomufii danda'u. Al-Bukhaarin ni jedhe, Al-Hasan ni jedhe: namoonni soddomni guyyaa tokkotti soomufi danda'u. Waliyyi kan hin qabne yoo ta'e ykn waliyyiin isaa isarrraa soomu kan hin barbaanne yoo ta'e, guyyoota qadaa baasu dhiise san lakkaawun miskiinoota (namoota hiyyeessa) nyaachisa. (Majaalisu shahru Ramadaan-fuula-60)

Guduunfaa

﴿ Namoota ji'a Ramadaanaa keessaa bakka kudhanitti qoodun ni danda'ama. Isaanis:

■ **Kaafira (Nama Musliima) hin taane-** hanga Musliima ta'utti soomni isarratti dirqamaa miti.

■ **Sabiyyi (gurbaa xiqqaa ykn intala xiqqoo)-** hanga umrii saalfanna gahanitti isaan irratti soomni dirqamaa miti. garuu shakalsiisuuf akka sooman taasisuun bareeda. Umriin saalfanna dhiiraf karaa sadiin beekkama, dubartiif immoo karaan afraffaan itti dabalam. Isaanis

- a)Maniyyii (dhangala'oo) saalaa dhangalaasu
- b)Rifeensi gaggabaan naannoo qaama hormaatatti biqiluu
- c)Umriin waggaan 15 gahuu
- d)Laguu (heeydi) arguu

■ **Maraataa-** hanga of beekutti soomni isarra hin jiru

■ **Nama dulloome sammuun irraa deemte fi totorra'u-** soomni isarra/ishirraa hin jiru

■ **Aajiz (nama qaaman dadhabe)**-jaarsi/jaartin dulloomanii fi sammuun isaanii nagaha kan ta'e garuu qaaman dadhaboo yoo ta'an, soomni isaan irratti dirqamaa miti. Garuu bakka kanaa hiyyeessa nyaachisu.

■ **Dubartiin ulfaa fi harma hoosistu** soomun ishii irratti dirqamaa miti. Garuu Ramadaanan booda qadaa baasun ishii irra jira.

■ **Kara-deemaa (musaafira)**- nama karaa deemuf haalota saditu jira. Isaanis:

- a. Soomni isarratti kan ulfaatu yoo ta'e yookiin hojii gaarii hojjatuu irraa gufuu kan isatti ta'u yoo ta'e- haala kana keessatti sooma hiikun isaaf filatamaadha.
- b. Soomni isarratti kan hin ulfaanne fi hojii gaarii hojjachuu irraa gufuu kan itti hin taane yoo ta'e- haala kana keessatti soomun isaaf irra gaariidha (filatamaadha).
- c. Soomni garmalee itti ulfaachun gara du'aatti kan oofu yoo ta'e- haala kana keessatti sooma hiikun isa irratti dirqama, soomun dhowwamaadha.

Namni karaa deemu gara iddo jirenyaatti erga deebi'e booda, sooma karaa irratti cabse qadaa baasun dirqama. Ramadaana keessaa iddo tokko irraa baqatee iddo biraa jirenya guutuu jiraachu yoo barbaade, iddo itti baqate sanitti soomu qaba.

■ **Nama dhukkubsataa fayyuun isaa kajeelamu**- kunis haalota sadii qaba.

1. Soomni isarratti kan hin ulfaanne fi isa kan hin miine yoo ta'e, soomun isarratti dirqama.
2. Soomni isarratti kan ulfaatu garuu kan isa hin miine yoo ta'e, sooma hiikun isaaf jaallatamaadha. Soomun isaaf ni jibbama.
3. Soomni isarratti kan ulfaatu fi kan isa miidhu yoo ta'e, sooma hiikun isarratti dirqama.

Namni dhukkubsataan erga fayyeen booda Ramadaanan booda qadaa baasu qaba.

■ **Dubartii heeydii fi nifaasaa**- soomni isaanirra hin jiru. Garuu Ramadaanan booda qadaa baasu qabu.

■ **Lubuu baraaruuf nama sooma hiiku**- Nama isaan ala jiru irraa badii hanbisuuf kan akka nama nagahaa bishaaniin nyaatamu irraa baraaruuf, ibidda irraa baraaru, haleellaa diinaa irraa baraaru, dhiiga kennuun lubbuu baraaru fi kkf irraa lubbuu baraaruf namni sooma hiikutti dirqame, sooma hiiku danda'a. Garuu Ramadaanan booda qadaa baasa.

Alhamdulillaah Rabbil Aalamiin. Dogongoraa fi hanqinna keenya Rabbiin nuuf haa araaramu.

WANTOOTA SOOMA BALLEESSAN

Wantoonni sooma cabsan /balleessan gosa lama. Isaaniis

A.Wantoota sooma cabsan qadaa kan barbaachisu fi

B.Wantoota sooma cabsan qadaa fi kaffaaraa kanneen barbaachisan

A.Wantoota sooma cabsan qadaa kan barbaachisu

1.Osoo beekanuu nyaachu ykn dhuguu– karaan afaanitiin ykn funyaanitiin nyaanni ykn dhugaatin gara gahuudha. Nyaataa dhugaatiin kuni wanta nama fayyadu fi hin fayyanne, kan nama miidhu fi hin miine kan of keessatti hammateedha. Yoo kuni uumame, soomni cabe ykn badee jira, osoo afaan takkaa ykn habbuuqqi takkaa ta'eyyu. Garuu foolii fuunfachuun sooma hin cabsu, fooliin garaa waan hin geenyef. Namni osoo beeku nyaate ykn dhuge qadaa baasu qaba.

Haa ta'uu malee, dagatee ykn dogongoraan yoo nyaate ykn dhuge, qadaa baasun isarra hin jiru, nyaataa dhugaati osoo beeku fi yaadatu yoo itti hin fufin. Ergamaan Rabbii (SAW) waan akkana jedhaniif:

مَنْ أَكَلَ نَاسِيَاً وَهُوَ صَائِمٌ فَلَيْتَمْ صَوْمَهُ، فَإِنَّمَا أَطْعَمَهُ اللَّهُ وَسَقَاهُ ”

“Namni tokko osoo soomu dagatee yoo nyaate, sooma ofii haa guutu. Rabbitu isa nyaachisee obaase waan ta’eeef.” (Sahih Al-Bukhaari fi Musliim)

Kanaafu namni tokko dagatee yoo nyaate ykn dhuge, dhiphatu hin qabu. Akkuma yaadaten ykn namni biraa isa yaadachiseen nyaataa ykn dhugaati san dhiisun sooma ofii itti fufu qaba.

2.Afaaniin ala wanta garaa gahuu– karaa afaanitiin ala namni wanta tokko garaa isaa geesse, soomni isaa ni caba, qadaa baasu qaba. Fakkeenyaf, karaa taa'atiin qoricha ykn wanta biraa seensisuuun sooma cabsa. Yookiin karaa funyaanitiin qoricha galchuun sooma cabsa. Karaa gurraatin qoricha galchuun wal dhabbi (kilaafaa) keessa jira.^[1]

“Lilmoon (marfeen) akka nyaatatti itti fayyadaman, yoo namtichi fudhate soomni ni caba. Lilmoon tuni nyaata ykn dhugaati haqiqiqa ta'uu haa dhiistuyyu malee akka nyaataa dhugaatitti waan nama gargaartuuuf hukmiin (murtiin) ishii hukmii nyaataaa dhugaatiti. Garuu lilmoon akka nyaatatti nama hin gargaarre, sooma hin cabsitu (hin balleessitu).” Majaalisu shahru Ramadaan-fuula 100

3.Osoo beekanuu hoqqisuu (haqqisuu)- hoqqisuu (haqqisuu) jechuun nyaataa ykn dhugaati deebisuu ykn garaa keessaa gara alaatti baasudha. Haqqisuuun nama tokko moo'ate ofin yoo bahe, sooma qadaa baasun ykn kaffaaran isarra hin jiru. Hadiisa Abu Hureeyran irraa odeefame keessatti Ergamaan Rabbii (SAW) waan akkana jedhaniif:

مَنْ ذَرَ عَهْ قَنْعَةً وَهُوَ صَائِمٌ فَلَيْسَ عَلَيْهِ قَضَاءُ وَإِنْ اسْتَقَاءَ فَلَيَقْضَى ”

Osoo soomu nama haqqisoon isa moo'ate, qadaan isarra hin jiru. Garuu kan of haqqisiise (osoo beeku akka haqqisu kan of taasise), sooma qadaa baasu qaba.” Abu Daawud

Osso beeku haqqisuu yoo jennu gochoota nama haqqisiisan raawwachuuun of haqqisisudha. Fakkeenyaf, garaan wanta keessa jiru akka baasu humnaan walitti dhiib, quba gara kokke seensisuuun of haqqisiisu, wanta tokko fuunfachuun ykn wanta nama haqqisiisu ilaalun of haqqisiisu. Haala akkanaa kana keessatti namni tokko sooma isaa qadaa baasu qaba hammi haqqise xiqqaa osoo ta'eyyu.

4.Heydii (laguu) fi nifaasa (dhiiga daaha)– Akka walii galtee aalimmanititti dubartiin takka laguu ykn dhiiga daaha yoo argite, soomni ishii ni caba. Maghriiban dura daqiiqa muraasa osoo ta'eyyu laguu ykn nifaasa yoo argite soomni guyyaa sanii ni bada, qadaa baasun ishii irratti dirqama.

5.Osoo beeku maniyyi (dhangala'oo saalaa) dhangalaasu– harkaan qaama hormaata kakaasanii yookiin dhungachuun ykn hammachuun ykn wanta biraah fayyadamanii dhangala'oo saalaa dhangalaasun, sooma balleessa. Hadiisa al-qudsi keessatti Rabbiin waan akkana jedheef: “**Sababa Kiyyaaf fedhii foonii, nyaata fi dhugaati dhiise.**” (**Sahih Al-Bukhaari**)

Dhangala'a'o saalaa dhangalaasun fedhii foone (shahwaa) waan ta'eef osoo beekani fi yaadatanuu maniyyi dhangalaasun sooma cabsa. Qaada baasun isa/ishii irra jira.

Garuu maniyyi abjuun yoo dhangalaasan yookiin immoo gocha homaatu osoo hin raawwatin yaadan maniyyi yoo dhangalaasan, soomni hin cabu (hin badu). Abjuun maniyyii dhangalaasun filanno namtichaatin ala waan ta'eef. Akkasumas, wanta sammutti nama dhufe hojitti yoo hin jijiriin namni suni hin qabamu. Ergamaan Rabbii (SAW) waan akkana jedhaniif:

”إِنَّ اللَّهَ تَجَوَّرُ عَنْ أَمْتَيِّ مَا حَدَثَتْ بِهِ أَنفُسَهَا، مَا لَمْ تَعْمَلْ أَفَ تَتَكَلَّمُ“

“**Dhugumatti, Rabbiin wanta nafseen isaanii itti hasaaste ummata kiyyaaf irra darbe yoo [wanta yaadan san] hojii irra hin oolchin yookiin hin dubbatin.**” (**Sahih Al-Bukhaari**)

6.Islaama irraa garagaluu– namni guyyaa Ramadaanaa keessa Islaama irraa garagale (kafare), soomni isaa ni bada. Guyyaa kana keessa ta'ii guyyaan kuni erga dhumateen booda ta'ii yoo gara Islaamaa deebi'e, guyyaa kana qadaa baasun isarra jira. Rabbiin (subhaanahu wa ta'aala) waan akkana jedheef:

﴿لَيْلَمِنْ أَشْرَكُتَ لَيْحَبَطَنَ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَ مِنَ الْخَسِيرِينَ﴾

“**Yoo Rabbiin wajjiin waan biraah gabbarde, dhugumatti dalagaan kee ni bada.Dhugumatti warroota hoonga'an (kasaaran) irraa taata.**” (Az-Zumar (39):65)

Soomni ibaadaa (gabbarrii) waan ta'eef Islaama irraa garagaluun (kafaruun) ibaada kana balleessa.

B.Wantoota sooma cabsan qadaa fi kaffaaraa kanneen barbaachisan

Namni niiti isaa waliin guyyaa adiin ji'a Ramadaanaa keessa wal-qunnamtii saalaa raawwate, soomni isaa ni caba /ni bada. Wantoota sooma cabsan keessaa kuni isa guddaadha. Kanaafi, qadaa baasu qofaa miti kaffaaras kafaluun namarra jira.

Abu Hureeyran akkana jechuun gabaase: Namtichi tokko gara Ergamaa Rabbii (SAW) dhufuun, “Ani bade” jedhe. Ergamaan Rabbiis (SAW) ni jedhan, “**Maal taate?**” Namtichis ni jedhe, “[Guyyaa adii] Ramadaanaa keessa niiti tiyya irratti kufe.” Ergamaan Rabbiis (SAW) ni jedhan, “**Wanta gabra bilisa ittiin baastun argattaa?**” Namtichis

ni jedhe, "Lakkii!" Ergamaan Rabbiis (SAW) ni jedhan, "**Ji'oota lama wal duraa duuban soomu dandeessaa?**" Namtichis ni jedhe, "Lakkii hin danda'u." Ergamaan Rabbiis (SAW) ni jedhan, "**Hiyyeessota 60 (jahaatama) nyaachisu dandeessaa?**" Namtichis ni jedhe, "Lakkii hin danda'u." Ergasi Ergamaan Rabbiitiif (SAW) Araq (baaldii) temirrii keessa jiru kennameef." Namtichaan akkana jedheen, "**Kana fudhu, sadaqadhu.**" Namtichi ni jedhe, "Namoota nu caalaa hiyyeessa ta'aniif moo? Gaarren [Madiinaa] lamaan jidduu nu caalaa namni hiyyeessa ta'e hin jiru." Ergamaan Rabbiis (SAW) ni jedhan, "**Fudhuu maatii kee nyaachisi.**" (*Sahih Al-Bukhaari* fi Musliim)

Hadiisni kuni tuqaa ijoo baay'ee agarsiisa. Tokkoffaa, namni tokko kaffaaraa wantoota sadiin armaan gadi keessa tokkoon kafaluu danda'a.

1. Gabricha ykn gabritti bilisa baasu. Namtichi gabricha /gabritti yoo hin qabaatin, bite bilisa baasu danda'a.
2. Ji'oota lama wal duraa duuban soomu
3. Hiyyeessota 60 (jahaatama) nyaachisu. Akkanatti jabaachun adabbii, yakka wal-qunnamtii saalaa guyyaa adii Ramadaanaa keessa raawwachuu guddaa akka ta'ee agarsiisa.

Aalimman dhiirsa fi niitin kaffaaraa kafaluu qaban moo dhiirsa qofatu kafalu qaba kan jedhu irratti wal dhabanii jiru. Akkaataa jamhuura (aalimman harka caalutti) osoo beeknu fi yaadatanuu guyyaa adiin ramaadaana keessa wal-qunnamtii saalaa yoo raawwatan lamaan isaanii irra kaffaaraan ni jira. Haa ta'uu malee, yoo inni isa waliin akka qunnamtuuf niiti isaa dirqiisise, isa qofatu kaffaaraa kafala. Ishiin kaffaaraas ta'ee qadaas hin kafaltu, waan dirqisifamteef. Garuu yoo ishiin sababa wayitiif hin soomin, homaa ishii irra hin jiru.

Aalimman gariin immoo akki jedhan, isa qofatu kaffaaraa kafala, Ergamaan Rabbii dubartii osoo hin ta'in namticha kaffaaraa akka kafalu waan ajajaniif. Garuu ilaalchi jalqaba irra jabaadha- "lamaan isaanitu kaffaaraa kafalu qabu" kan jedhutu irra jabaadha.

Hubachiisa: Niitin ykn dhiirsi dagatanii yookiin wallaalummaan yookiin dirqiin guyyaa ramadaanaa keessa wal-qunnamtii saalaa yoo raawwatan, qadaas ta'ee kaffaaran isaan irra hin jiru. Kuni Adeemsa Abu Haniifaa, Shaafi'i fi Ahmad (*Sahihu fiqhu sunnah fuula 109*)

Kaffaaran tartiiban ta'uu qabaa? (4)

Jamhurri (aalimman harki caalan) tartiiban deemu qaba jedhu. Ji'oota lama soomutti hin darbu gabra bilisa baasu yoo dadhabe malee. Hiyyeessota jahatama nyaachisutti hin darbu ji'a lama soomu yoo dadhabe malee.

Imaam Maalik immoo kan isatti tole filachuun kaffaaraa kafalu danda'a ilaalcha jedhu qabate.

Wal-qunnamtii saalaa irra deddeebi'uun kaffaaran irra ni deddeebi'aa?

1. Guyyaa Ramadaanaa keessa wal-qunnamtii saalaa raawwate ergasii kaffaraa kafalee, ammaliee guyyaa biraa wal-qunnamti saalaa yoo raawwate, kaffaraa biraa kafaluun isarra jira.
2. Guyyaa tokko keessatti wal-qunnamtii saalaa yoo irra deddeebi'e raawwate, kaffaraa tokko qofatu irra jira. Fakkeenyaf, guyyaa sa'aati torbatti raawwate sa'aa lamaan booda yoo itti deebi'e, kaffaraa tokko qofatu irra jira.

3. Namni guyyaa ramadaanaa wal-qunnamtii saalaa raawwate, guyyaa kanaaf kaffaaraa kan hin kafalle ta'ee osoo jiru guyyaa biraa yoo itti deebi'e maal gochuu danda'a? Kana ilaachise ilaalcha lamatu jira.

Tokkoffaa: guyyaa hundaafu kaffaaratii isarra jira. Guyyaan hunduu ibaadaa of danda'e waan ta'eef. Kuni ilaalcha Maalik, Shaafi'i fi gareeti.

Lamaffaan immoo wal-qunnamti saalaa jalqabaa irraa kaffaaraa yoo hin kafalin, kaffaaraa tokko qofatu irra jira ilaalcha jedhudha. Ilaalchi kuni ilaalcha Abu Haniifaa fi saahibota isaa, Al-Awzaa'i, Az-Zuhrii.(4)

Hadiisa kana irraa tuqaan biraa fudhatamu, namni dadhabaan kaffaaraa kafaluu dadhabe, kaffaaraan isarraa bu'a hanga kaffaaraa kafaluu danda'utti.

Gudunfaa

- ✉ Wantoota sooma cabsan qadaa kan barbaachisan, qadaa fi kaffaaraa kan barbaachisu jechuun bakka lamatti qoodun ni danda'ama.
- ✉ Qadaa kan barbaachisan kanniini
 1. Osoo beekanuu nyaachu ykn dhuguu
 2. Afaaniin ala wanta garaa gahuu
 3. Osoo beekanuu hoqqisuu (haqqisuu)
 4. Heydii (laguu) fi nifaasa (dhiiga dahaa)
 5. Osoo beeku maniyyi (dhangala'oo saalaa) dhangalaasu
 6. Islaama irraa garagaluu
- ✉ Wanta sooma cabsu qadaa fi kaffaaraa kan barbaachisu-Namni tokko niiti isaa waliin guyyaa adiin ji'a Ramadaanaa keessa wal-qunnamtii saalaa raawwachudha.
- ✉ Namni tokko kafaaraa karaa sadiin kafala. Isaanis:

1.Gabricha ykn gabritti bilisa baasu. Namtichi gabricha /gabritti yoo hin qabaatin, bite bilisa baasu danda'a. 2. Ji'ota lama wal duraa duuban soomu. 3. Hiyyeessota 60 (jahaatama) nyaachisu.
- ✉ Namni tokko wantoota sooma jalaa balleessan beeke, irraa fagaachuf tattaafachu qaba. Wanti hin dagatamne tokko immoo namoonni ji'aa Ramadaanaa guutu wal-qunnamti saalaa halaalaa irraa fagaatan jiraachu danda'u. Wal-qunnamtiin saalaa niiti ofii waliini kan dhowwame guyyaa adii ji'a Ramadaanaa fi yeroo itikaafaa malee halkan hanga obboroo kan dhowwame miti. Halkan niiti isaatin wal-qunnamu danda'a.(Ilaali suuratu **Al-Baqaraa 2:187**) Garuuakkuma subhii (fajrii) irraa sooma jalqabeen hanga galgala lulluqatutti wal-qunnamtii saalaa niiti isaa waliin raawwachuu irraa fagaachu qaba. Namni tokko niiti isaa ji'a Ramadaanaa keessa dhungachuu fi hammachuu danda'a yoo maniyiin kan hin dhangalaane ta'e ykn gara wal-qunnamti saalatti kan hin geessine yoo ta'e. (**Majaalisu shahru ramadaan-fuula-99**)

Xiqlaatus guddatus wantoota sooma cabsan tarreessine jirra. Alhamdulillaah Rabbil aalamiin. Yaa Rabbii nuuf araarami.

LEENJII RAMADAANAA ITTI FUFSIISUUF

Ramadaanni buufata leenjii ol'aanaa namni tokko jirenya ofii ittiin jijjiratuudha. Ramadaanni tokko darbee ramadaanni biraa yommuu dhufu namni tokko 'Ramadaana kana keessaa jijjirama maalii ykn akkami agarsiise?' jedhe of gaafachu qaba. Fakkeenyaf Ramadaana baranaa dheebu, beela fi dadhabbi qofaan dabarsine moo jirenya keenya keessatti jijjiramni wayii argamee jira? Fkn, salaata sirnaan salaatu, wanta haraamaa dhaabu, qalbiin namaaf rahmata gochuu, dallansuu too'achu fi kkf. Ramadaana kana keessa jijjirama kana fi kan kana fakkaatan yoo argine, jijjirama kanniin itti fuksiisuuf qophiidhaa ree? Jijjirama kanniin itti fuksiisuuf tarkaanfilee kanniin fudhachuu dandeenya.Isaanis;

1. Rabbiin biratti hojiin gaariin fudhatama argachuuf (qeebalamuuf) itti fufuu— “Rabbiin gabbaruu fi ajaja Isaa bakkaan gahuu jechuun hojii ibaada dirqama sitti ta'e yeroo hundaa sirna isaa eegde iklaasa fi beekumsaan hojjachuudha. Ibaadan yeroo hundaa (guyyaa guyyaan) hin hojjatamne gatii wayituu hin qabdu. Osso ibaada yeroo hundaa hojjatameyyuu wantoota sodaachisaa lamatu jira. Jalqaba irratti, ibaadan nuti hojjannu Rabbiin gammachisuu fi itti dhiyaachuf yoo hin ta'in, iklaasa keenya miidhaa irraa buusna. Kanaafu ibaada keenya eeguuf iklaasa qabaachu keenya sirritti mirkaneefachu qabna. Lamaffaan immoo, ibaadan keenya sunnah Ergamaa Rabbii (SAW) waliin deemu isaa sirritti mirkaneefachu qabna.”

Namni yommuu hojii gaarii Ramadaana keessa hojjatu iklaasa fi sunnah Ergamaa Rabbii (SAW) hordofuun kan hojjatu yoo ta'e, akkamitti Ramadaanni erga dhumateen booda hojii gaarii san dhiisaa? Namni iklaasa qabu hojii gaarii san hin dhiisu. Kanaafu, iklaasa ofii qorachuun hojii gaggaarii Ramadaana keessa hojjataa ture, hojjachu itti haa fufu.

2. Obsa —namni tokko wayitti bahuu yoo barbaade, hadhaa jirenyaa obsaan liqimsuu qaba. Obsi bakka saditti qoodama. Isaanis; Rabbiin gabbaruu (ibaadaa Rabbii) irratti obsuu, wantoota Rabbiin dhowwe irraa fagaachun obsuu fi musiibaa (balaa) namatti bu'e obsaan dabarsudha. Hojii gaggaarii Ramadaana keessa hojjataa turan itti fuksiisuuf obsi garmalee barbaachisaadha. Rabbiin (subhaanahu wa ta'alaa) yeroon kakachuun ilmi nama kasaaraa keessa akka jiran ibsa namoota waa afur raawwatan malee.

﴿وَالْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَنَ لَفِي حُسْرٍ إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّلِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبَرِ﴾

بِالصَّبَرِ

“(1). Wa-l-asr (Yeroon kakadhe).(2). Dhugumatti ilmi namaa hoongoo (kasaaraa) keessa jira. (3). Isaan amananii, hojii gaggaarii dalagan, haqa walii dhaamanii fi obsa walii dhaaman malee [warri hafan hoongoo (kasaaraa) guddaa keessa jiru].” Suuratu Al-Asr 103:1-3

Kanaafu, suurah tana irra kaane namni tokko addunyaa fi Aakhiratti kasaaraa irraa baraaramuuuf dhugaan Rabbitti amanuu qabu. Erga amanee booda hojii gaggaarii Rabbiin itti ajaju hojjachu fi hojii badaa Inni irra dhowwu dhiisu qaba. Akkasumas, haqa Islamaa erga beeke fi hubate booda hojii irra oolchu fi namoota beeksisuuf tattaafachu qaba. Ammas ulaagan aframmaan kasaaraa irraa nama baraaru hojii gaarii hojjatan irratti obsa qabaachu, haqa namootaf dabarsu irratti obsa qabachu; yommuu haqa babal'isan

(raabsan) balaa namoota irra namatti dhufu obsaan dabarsu barbaachisa. Akkasumas, namoonni haqa irratti obsa akka qabaatan isaan gorsuudha. Kanaafu, namni tokko hojii gaggaarii Ramadaana keessa qofa hojjatee, Ramadaanni yommuu dhumatu hojii gaggaarii keessumattu hojiawan dirqama ta'an kan akka salaataa yoo dhiise, kasaaraa (hoongoo) irraa baraaramu danda'aa?

3. Rabbiin kan gabbaran ji'a Ramadaanaa qofa osoo hin ta'in hanga duuti dhuftu akka ta'e beeku– Rabbiinakkana jedha:

﴿وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾

“Hanga dhugaan (duuti) sitti dhuftu Gooftaa kee gabbari.” Suurat al-Hijr 15:99

Namni osoo Ramadaana keessa Rabbiin gabbaruu duuti itti dhufte haalli isaa waa tole! Namni erga Ramadaanni deemen booda Rabbiin gabbaruu dhiise, Aayaa armaan olii faallessaa jiraa jechuudha. Rabbiin gabbaruu (ibaada) jechuun wanta shari'aan Islaama itti ajajje fi wanta namoota irraa dhowwite guutu of keessatti qabata. Karaa biraatin ibaada (**Rabbitin gabbaruu**) jechuun- ajaja **Rabbiti buluu fi wanta Inni dhowwe irraa dhowwamuudha; dirqamoota Rabbitin itti nama ajaje bakkaan gahuu (hojjachuu) fi haraama (wantoota dhowwamaa) dhiisudha.** Kanaafu, Rabbiin (subhaanahu wa ta'alaa) “hangi duuti dhuftu Gooftaa kee gabbari” jedhe erga itti nu ajaje, namni tokko Ramadaanaa qofa waan gaggaarii hojjate fi waan badaa irraa dhowwame, yommuu Ramadaanni bahu waan gaggaarii hojjatu san yoo dhiise fi hojii badatti yoo deebi'e, ‘Namni kuni Rabbitin gabbaraa jira' ni jedhamaa ree? Namni tokko guyyoota murtaa'aniif ykn guyyaa duuti itti dhuftu Rabbitin kan gabbaru osoo hin ta'in jirenya isaa guutu Rabbitin gabbaruu qaba. Sababni isaas, Rabbitin jirenya nama kanaa guutuu haa xiqqatu haa guddatu wanta ittiin jiraatu kenneefi jira. Kanaafu, Rabbitin qananii lakkaawame hin dhumne isarratti oole osoo jiru namni tokko akkamitti Rabbitif ajajamu (Isa gabbaruu) didaa?

4. Adabbi hojii gaggaarii dhiisu fi hojii badatti deebi'u yaadachuu– namni hojii gaarii hojjataa ture yommuu dhiisu, keessa issaatti jeequmsi fi gammachuu dhabuun ni dhagahama. Sababni isaas, uumamaan qalbiin namaa yommuu hojii gaarii hojjatan ni gammaddi, boqonnaa argatti. Fuggisoo kanaa yommuu hojii gaarii dhiisanii fi hojii badaa hojjatan, ni jeeqamti, boqonnaa dhabdi. Ramadaana keessa yommuu hojii gaggaarii hojjannu fi hojii badaa dhiisnu hangam akka gammannuu fi boqonnaa sammuu argannu mee haa ilaallu. Akkasumas, erga Ramadaanni baheen booda hojii gaarii yommuu dhiisnu fi hojii badatti yommuu deebinu hangam akka jeeqamnu fi dhiphannu mee haa hubannu. Iccitiin jiiyni Ramadaana ji'a rahmataa fi gammachuu itti ta'e keessaa tokko namoonni hojii gaarii baay'isanii waan hojjatanii fi hojii badaa irraa waan dheessaniifi. Kanaafu, bartee kana itti fufsiisun gammachuu fi tasgabbii itti fufaa akka argatan nama taasisa.

Namni yommuu hojii gaarii dhiisu fi hojii badaa hojjatu addunya kana qofatti osoo hin ta'in Aakhirattis adabbi hamaa adabama. Rabbitin warroota salaata dhiisanii fi fedhii lubbuu hordofanakkana jechuun akeekachiisa:

﴿فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَصَاغُوا الْصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيَّابًا إِلَّا مَنْ تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَلِحًا فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا﴾

“Isaan (waarroota gaggeraaii) boodas bakka bu’oota salaata dhiisanii fi fedhii lubbuu isaanii hordofantu hafe. Hallayyaah Jahannam qunnamuuf jiru. Garuu namni tawbatee, amanee, hojii gaarii hojjate, warri sun Jannata seenu; homaa hin miidhamanu.” Suura Mariyam (19): 59-60

Kanaafu, hojii gaggeraaii dhiisu fi fedhii lubbuu hordofuun hojii badaa hojjachuun adabbii hamatti nama geessa.

Guduunfaa

Kaayyoo Ramadaanaa keessaa inni guddaan taqwaa (sodaa Rabbii) akka horannuufi. Akkuma Xalaq ibn Habiib jedhe, “**Taqwaa jechuun ifa Rabbirraa ta’een wanta Rabbiin itti ajaje Jaalala Isaa argachuuf hojjachuuf fi ifa Rabbirraa ta’een wanta Rabbiin irraa dhowwe jaalala Isaa argachuuf dhiisudha.**” ‘ifa Rabbirraa ta’een’ yommuu jedhu ‘Qur’aana fi sunnaa Ergamaa Rabbii(SAW) hordofuun hojii gaarii san hojjachuuykn hojii badaa san irraa dheessudha. Kanaafu, ramadaanni ji’aa taqwaa irratti nu leenjisuuuf dhufe malee ji’aa nu miidhuf dhufe miti. Nutis leenji kana hanga Ramadaanni itti aanu dhufutti ykn duuti dhuftutti itti fufsiisu qabna. Namni tokko milkaa’inna guddaa irra kan gahuu wanta hojjatu gaarii san yoo itti fufeedha.

Kitaabilee wabii

1. Sahihu Fiqhu As-Sunnaah- Abu Maalik-jildii-2ffaa, fuula 87-88
2. Majaalisu shahru Ramadaan– ibn Useymiin fuula 14-45
2. Sahihu Fiqhu Sunnaah-jildii 2ffaa fuula 120-123 fi 129 Abu Maalik
3. Sooma dhukkubsataa By Jafar Bayaan
EssentialsOfRamadhan By Tajuddin B.Shu'aib (fuula 38-47)
- [1] fiqhul ibaadati– Hasan Ayyuub- fuula 440
2. Majaalisu shahru Ramadaan– ibn Useymiin fuula 98-102
3. EssentialsOfRamadhan By Tajuddin B.Shu'aib (fuula 108-114)
4. Sahihu Fiqhu Sunnaah-jildii 2ffaa Abu Maalik, fuula 103-110